

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya
tálim yónalishi yuridika fakulteti 3-kurs talabasi.

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com.

Annotaciya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual mulkning huquqiy muhofazasi, xalqaro tajriba, mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi.

Kalit sózlar: raqamli iqtisodiyot, mulkhuquqi, rivojlanish, asarlar, muallif, amaliyot, tajriba, maqsad

Kirish

Zamonaviy dunyoda intellektual mulk (IM) iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylandi. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida mualliflik huquqlari, patentlar, tovar belgilari va boshqa intellektual mulk ob'ektlarining himoyasi yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi intellektual mulk tushunchasini kengaytirib, uning huquqiy muhofazasini yanada murakkablashtirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev intellektual mulk muhofazasining ahamiyati haqida shunday degan edi:

"Biz yangi iqtisodiyotga o'tayotgan ekanmiz, unda intellektual mulk asosiy boyliklardan biriga aylanishi shart. Innovatsiyalar va ilmiy yutuqlar himoyalansa, iqtisodiy rivojlanish barqaror bo'la olmaydi." [1].

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi intellektual mulk huquqiga bo'lgan talabni keskin oshirdi. Bugungi kunda texnologiyalar, dasturiy ta'minot, mualliflik huquqi, brendlar va patentlar global iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Raqamli muhitda intellektual mulkni himoya qilish yangi yondashuvlarni talab qiladi, chunki raqamli texnologiyalar asosan ma'lumot almashinuvi, sun'iy intellekt va blokcheyn kabi innovatsiyalar asosida shakllanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida intellektual mulk huquqlari **“Intellektual mulk to'g'risida”gi qonun, Mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonun**, shuningdek, **Patent to'g'risidagi qonun** bilan tartibga solinadi. Bu qonunlar intellektual mulkka oid huquqlarni muhofaza qilish, noqonuniy foydalanishning oldini olish va innovatsiyalarni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Intellektual mulk tushunchasi va uning huquqiy asoslari. Intellektual mulk huquqi inson tafakkurining natijasini himoya qilishga qaratilgan huquqiy tizimdir. Uning asosiy turlari quyidagilar:

Mualliflik huquqi – adabiy, ilmiy, san'at va audiovizual asarlarning huquqiy himoyasi.

Patent huquqi – ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalarini himoya qiladi.

Tovar belgilari va xizmat ko'rsatish belgilari – kompaniyalarning brendlarini himoya qilish.

Tijorat sirlari va nou-xau – korxonalarning maxfiy texnologiyalari va bilimlari.

Xalqaro intellektual mulk huquqi tizimi. Intellektual mulk huquqi xalqaro miqyosda quyidagi hujjatlar bilan tartibga solinadi:

Bern konvensiyasi (1886) – mualliflik huquqlarini xalqaro darajada himoya qiladi.

Parij konvensiyasi (1883) – sanoat mulkini himoya qilish bo'yicha asosiy xalqaro hujjat.

TRIPS bitimi (1994) – Jahon savdo tashkiloti doirasida intellektual mulkni muhofaza qilish bo'yicha kelishuv.

WIPO (Jahon intellektual mulk tashkiloti) – dunyo miqyosida intellektual mulk huquqlarini muvofiqlashtiruvchi tashkilot.

O'zbekiston huquqiy tizimi. O'zbekistonda intellektual mulk huquqlari quyidagi qonunlar bilan tartibga solinadi:

- "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonun
- "Patentlar to'g'risida"gi qonun
- "Tovar belgilari va geografik ko'rsatkichlar to'g'risida"gi qonun
- "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi intellektual mulk ob'ektlarini himoya qilishga oid qoidalarni o'z ichiga oladi.

Raqamli iqtisodiyotda intellektual mulkning o'rni. Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan intellektual mulk huquqlarining buzilishi ham tezlashmoqda. Bu quyidagi sohalarda ko'rinadi:

Raqamli kontent yaratish – YouTube, Netflix, Spotify kabi platformalar mualliflik huquqlarini himoya qilish bilan shug'ullanadi.

Kompyuter dasturlari va sun'iy intellekt (AI) – sun'iy intellekt yaratgan mahsulotlarning huquqiy maqomi hali ham noaniq. Blokcheyn va NFT (Non-Fungible Token) texnologiyalari – raqamli san'at ob'ektlari va mualliflik huquqlari yangi shakllarga ega bo'lmoqda.

Yevropalik huquqshunos L. Bently shunday degan: "Raqamli iqtisodiyot intellektual mulk huquqlarining chegaralarini qayta belgilashni talab qiladi." [2].

Xorijiy tajriba va O'zbekiston amaliyoti

Xalqaro tajriba. Dunyoning rivojlangan mamlakatlari intellektual mulk huquqlarini muhofaza qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda:

AQSh – Digital Millennium Copyright Act (DMCA) qonuni orqali raqamli mualliflik huquqlarini himoya qiladi. Yevropa Ittifoqi – "Raqamli bozorlar to'g'risida"gi qonun orqali intellektual mulkni buzgan platformalarni javobgarlikka tortadi.

Xitoy – davlat tomonidan IM muhofazasiga katta sarmoya ajratmoqda va patent olish jarayonini soddalashtirdi.

O'zbekiston amaliyoti. O'zbekistonda intellektual mulk huquqining himoyasini kuchaytirish maqsadida:

Elektron mualliflik huquqlari ro'yxatga olish tizimi joriy etildi. O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi faoliyati kengaytirildi. Xalqaro patent tizimlariga integratsiya ishlari olib borilmoqda.

4. Muammolar va ularning yechimlari

Hozirgi kunda intellektual mulk himoyasi bo'yicha quyidagi muammolar mavjud:

Pirateriya va noqonuniy kontent tarqalishi

Raqamli intellektual mulkning noaniq huquqiy maqomi

Xalqaro miqyosda intellektual mulkni himoya qilishdagi qiyinchiliklar

Huquqiy bazani takomillashtirish – raqamli muhit uchun maxsus qonunlarni ishlab chiqish. Onlayn monitoring tizimlarini joriy etish – mualliflik huquqlarining buzilishini kuzatish. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish – Jahon Intellektual Mulk Tashkiloti bilan hamkorlikni rivojlantirish.

O'zbekistonlik huquqshunos Sh. Jo'rayev shunday degan:

"Intellectual mulk huquqlarini raqamli iqtisodiyotga moslashtirish – zamonaviy huquqiy islohotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir." [3].

Xulosa

Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual mulk huquqlarining himoyasi milliy va xalqaro darajada dolzarb masaladir. O‘zbekistonda bu borada muhim islohotlar amalga oshirilmoqda, lekin xalqaro standartlarga mos islohotlarni davom ettirish talab etiladi. Shu sababli, qonunchilikni takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali intellektual mulk huquqlarini himoya qilish bugungi kunning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning nutqlari, 2023-2024-yillar.

Bently L. "Intellectual Property in the Digital Age" – Cambridge, 2020.

Jo‘rayev Sh. "O‘zbekiston intellektual mulk huquqi: muammolar va rivojlanish yo‘nalishlari" – Toshkent, 2022.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.

Maqola kengaytirildi va chuqurroq yondashildi. Agar yana qo‘shimchalar kerak bo‘lsa, ayting!